

KONRAD, SÜRGÜNE GÖNDERİLEN TANRI

Bekir ZENGİN*

Özet

Bu çalışmada öncelikle mizahın ne olduğu ve Alman Edebiyatında mizahın nasıl algılandığı Freud'un mizahla ilgili görüşlerinden de yararlanılarak ortaya konacaktır. Mizahı genellikle veciz söz olarak tanımlamak oldukça moda olan bir tutumdur. Ancak böyle tanımlar mizaha tek bir yönden yaklaşmayı mümkün kılmakta ve onun sadece bir yönünü yansıtmaktadır. Eleştirmenler mizahın işlevi konusunda hemfikirdir. Mizah yaşamın olumsuzluklarına katlanmayı kolaylaştıran ve kişinin benliğini, bütünlüğünü koruyucu bir işlev yüklenmektedir. Alfred Döblin kendi sürgün yıllarını önceden görmüşçesine ele aldığı "Babylonische Wandrung" adlı eserinde yersiz yurtsuz ve cezalandırılmış, yazarın Konrad adını verdiği ve kısmen Marduk'u ima eden bir tanrıyı resmeder. Romanda Döblin, şehir şehir gezerek yeryüzünde dolaşan tanrının insanlaşma sürecini işler. Aslında tanrı Konrad yeryüzünde kendi kötü yönetiminden ve insanlara verdiği zarardan dolayı cezasını çekerken kendi trajedisini yaşar. Bu çalışma romanda mizahi durumun bir yandan anlatıcının tanrı Konrad'ı ironi ve alay vasıtasıyla komik durumlara koyması, öte yandan Konrad'ın olan bitene katlanmak ve trajik durumunun üstesinden gelmek için verdiği iç savaş vasıtasıyla oluşturulduğuna dikkat çekmektedir. Çalışma aynı zamanda Alfred Döblin'in bu romanında günümüz post-modern anlatı tekniklerine benzer yeni teknikler kullandığına da değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mizah, Alfred Döblin, Konrad, Marduk.

KONRAD, THE EXILED GOD

Abstract

The fundamental aim of this study is to put forward what humour is and the perception of humour in German literature in connection with Freud's views about humour. It has been fashionable to define humour as an epigram. Such definitions of humour enable us to approach it from one perspective and reveal its just one aspect. Critics agree on the function of humour. It functions as something that facilitates to bear the ills of the difficulties in life and protects the self and completeness of the individual. Alfred Döblin, in his "Babylonische Wandrung" foreshadowing Döblin's own exile in the forthcoming years, portrays a displaced and punished god, whom the author calls Konrad and who partly implies Marduk. Döblin deals with the process of humanization of this god wandering on earth from one city after another. In effect, god Konrad suffering from the punishment owing to the ills of his own governing and the harms that he gave to human beings in the world has his own tragedy. This study draws attention to the fact that the humorous situation in the novel is constituted by on the one hand the narrator's putting the god in comic situations via irony and ridicule and on the other hand, Konrad has an inner battle against all the happenings to overcome his tragic situation. The study also touches upon the fact that Alfred Döblin extends the techniques in the modernist novel employed in his novel similar to today's postmodern narrative techniques.

Key Words: Humour, Alfred Döblin, Konrad, Marduk.

---

*Yrd.Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü.
e-posta: bzengin@cumhuriyet.edu.tr

1. GİRİŞ

Edebiyat bilimi çalışmalarında ele alınan konu bir kavramsa, birçok çalışma o kavramın kesin bir tanımı olmadığı şeklinde bir cümleyle başlar. Aslında bu tür tanımlarda edebiyatın çok anlamlı (polyvalent) olduğu ve dönemlere göre bakış açısının ve kavramın tarihsel süreç içerisinde değişiklik yaşayabileceği gerçeğinin unutulduğu görülür. Mizah kavramı da dönemlere göre az çok farklı tanımlansa da, genel eğilim onu özlü söz ile yani veciz bir ifadeyle karakterize etme şeklindedir.

Almancada bu tarzda söylenen en yaygın örneği neredeyse anonimleşmiş olan Otto Julius Bierbaum'un (1865-1910) "her şeye rağmen gülebilmek" (Humor ist, wenn man trotzdem lacht) şeklindeki tanımıdır. Bu tanım aslında bize bir ipucu vermektedir: "her şeye rağmen" dendiğinde, üstesinden gelinemeyecek olumsuz bir duruma gösterilen tepkinin söz konusu olduğu hissedilmektedir. Freud, bu tepkiyi mizahla şu şekilde birleştirir: mizah, beklenen şeyin meydana gelmemesinde ortaya çıkan bir karşı tepkidir. Beklentiler karşılandığı durumlarda gerekli olan psikik enerji, beklentinin gerçekleşmemesi durumunda gereksiz bir enerjiye dönüşür ve ancak gülme aracılığıyla harcanır, yani beklentilerin dışında gelişen durum karşısında, "beklentinin" yerine geçen bir davranış biçimidir. (aktaran, Baur/Wiegeler, s. 2). Gerçekten de insan nasıl tepki vereceğini bilemediği durumlarda "gülümsemeyi" tercih eder, ilk tepkisi gülmek olur. Gülme o anda bir denge yaratmak ve toparlanmaya destek olmada önemli bir araçtır. Yani savunma mekanizmasının bir ögesi olmaktadır.

Effinger ise, mizahı "*profesyonelce yaşanan bir günün uçurumları üzerine gerilen ipten yürümede dengeyi sağladığını, ipten düşüldüğü takdirde de, minder vazifesi gördüğünü*" mizahi bir şekilde ifade eder. (aktaran, Maiwald, 2011:6). Veciz tanımları bir tarafa bırakırsak, en etrafıca tanımlardan birini Duden sözlüğü vermektedir:

"1. Mizah: bir insanın, dünyanın ve insanların (yetersizliklerini), günlük yaşamın olumsuzluklarını ve güçlüklerini rahat bir tavırla karşılama ve onları trajik olarak algılamama, onlara gülebilmesi yeteneğidir. 2. Mizahın hakim olduğu bir ruh durumunu içeren dilsel veya sanatsal bir ifade." (Duden, 1983: 608).

Tanımdaki ikinci madde, mizahi eserlere işaret ederken, birinci maddede yukarıda değindiğimiz, olumsuzluklara karşı takınılan rahat tavrı vurgulamaktadır. Yine Freud'a bakarsak, kişinin denge kurmak için kullandığı mekanizmanın daha ayrıntılı bir açıklamasını görürüz: Freud, mizahın bir strateji olduğunu ve bu strateji sayesinde kızgınlık, acı, duygulanma, acıma gibi duyguların komiğe veya fıkraya dönüştürüldüğünü belirtir. Mizaha sahip kişi, bu acılı durumun bilincindedir fakat ona direnir, onu bir zafere dönüştürmeye çalışır. Mizah, hayatın çelişkilerinden beslenir ve hayal kırıklıklarını, problemleri ve çatışmaları konu edinir. Mizah her şeye rağmen gülümsemenin özgürleştirici bir etkisini yaşatır bize ve çocukluğun, toleransın, hayat sevincinin kapısını açar. (Maiwald, 2011:5-6).

Psikolog Kirchner, gülmenin sağlıklı bir şey olduğunu vurgular. Kirchner'e göre mizah nefes almayı, kan dolaşımını, kasları ve sinir sistemini aktif hale getirir, bununla birlikte hormon ve bağışıklık sistemini kuvvetlendirir, bu sayede vücudun savunma gücünü artırarak, bakteri ve virüslere karşı daha kuvvetli hale getirir ve kalp krizi riskini azaltır. (Kirchner, 2004:7). Freud, mizahın fiziksel olarak bu katkılarında daha çok, psikolojimize etkisini öne çıkarır. Freud, mizahın gerçeklik prensibinin karşısına arzu prensibini koyduğunu belirterek, "ben" in teslimiyetçi davranmayıp ve inatçı bir tavır sergilediğini söyler. Mizah aracılığıyla, "Üst-Ben" gerçekliği reddedip bir anlamda, yanılısama yaratır. Bu tutumla, Freud'un deyişiyle, "bak işte bu kadar tehlikeli görünen dünya işte bu. Bununla dalga geçmek tam bir çocuk oyuncağı" der. (Freud, 1927:2). Bu "ben" in ve arzu prensibinin bir zaferidir. Mizah dış dünyanın "ben" i incitmesini engeller ve olumsuzluklardan olumlu bir durum yaratır. Bu "ben" in ve aynı zamanda narsizmin bir zaferi olarak da adlandırılabilir. Mizah sayesinde ortaya çıkan bu zafer, ruha bir büyüklük ve yücelik katar. (Freud, 1927:1). Yalnız burada bahsedilen "büyüklük ve yücelik" bireyin solipsizmini kuvvetlendiren ruhsal kazanımlar değil, üst-ben' in oluşumuyla yaralanan solipsizmin aşılarda sosyalleşme yolunda denge sağlama durumudur. Markus Frittm, mizahta, "yenilgiyi kabul etmeme" (Frittm, 2009:34) gibi isyancı bir durum saptasa da, durum daha çok yenilgi sonrası ortaya çıkan ruh durumu ile toplumsal uyumu kolaylaştırmadır. Frittm' un,

“mizahta olgun insanın olgunluğu ile çocukluk çılgınlığının garip bir uyumunu” görmesi ise yerinde bir saptamadır. Yani olgunluk, çocukça çılgınlığın yol açtığı durumun sonuçlarına gülümseyerek katlanma yeteneği geliştirmektedir. Fritttum’un mizahı anarşist, dil ve kurumlar tarafından yaratılan sınırlama ve kısıtlamaları aşma yönünde bir araç görmesi (Bkz. Fritttum, 2009:34), mizahı güdümlü edebiyatın bir aracı haline getirmektedir. Ancak mizah, bunları aşmaktan çok yaratılan veya kişiye verilen bu durumlar karşısında bir üstünlük duygusu sayesinde mevcut durumu ve sonuçları değiştir(e)meden içsel bir denge sağlama aracıdır kanımızca. Diğer taraftan Kirchner, özellikle politikada mizahın “büyüklük kuruntularının, ben-idealinin, patolojik narsizmin maskelerini düşürmede etkili olduğunu” vurgular. (Kirchner, 2004:7). Bu da aslında tam da romanımızla ilgili olan bir durumdur. Daha sonra ele alacağımız, kibri yüzünden Babil’in durumunu fark edemeyen ve sürgüne gönderilen Tanrı Konrad’ın durumudur.

Mizahın bir başka yönü, çift anlam verme, duruma veya kişiye mesafe kazanma gibi çok özel bilişsel bir yönü de vardır. Bu sayede yeni bakış açısı kazanma ve duygusal karmaşadan kurtulma olanakları sunar. Kişinin mesafe kazanamaması durumunda ise mizahın bahsetmek güçtür. Kişinin duruma veya kendisine karşı mesafe kazanması kendisine veya duruma ironik bakabilmesini de sağlar. Bu esnek bir role sahip olmayı ve farklı sosyal ortama uyumu kolaylaştırır. Bu özellikleriyle mizah durum hakkında daha net bir bilgi sahibi olmamızı sağlarken, durum veya kişi tarafından baskı altında kalmamızı engeller. Herrstadt bu özellikleriyle mizahın öğrenme yeteneği kazandırdığını belirtir ve kişinin kendi yanlışını görerek, ideolojiye, bir anlamda da yobazlığa düşmeyi engellediğini vurgular. (Bkz. Herrstadt, 2006:45). Alman Romantik yazar Jean-Paul, mizahı kültürle ve estetikle ilişki içinde görür ve şöyle der: “mizah uzun bir akıl kültürünün meyvesidir; dünyanın ve kişinin yaşı ile büyür” (Aktaran Sinnderman, 2009:59).

Mizah, komik olan, iğneleme, fıkra, ironi ve alaya alma ile bağlantılıdır. Bu saydığımız kavramları araç olarak kullanabileceği gibi bunlar olmadan da var olabilir mizah. Ancak onlardan ayrılan tarafı mizahın ciddiyetidir.

Mizah ile komik arasındaki en belirgin fark, komik olanın bir tutum, ruhsal bir durum olmamasıdır. Komik olan mizahi, mizahi olan komik olmak zorunda değildir. Dahası, mizaha sahip olunur, komik ise bir durumdan ibarettir. Komik her şeye her duruma verilebilecek bir ad iken, mizah ise sadece insana özgü ve insanın mizacıyla ilişkili bir kavramdır. Mizah bir yaşam biçimi, yaşama bakış tarzı, bir karakter özelliğidir (Sindermann, 2009:27). Kirchner, mizahın yaşama karşı takınılan bir tavır olduğunu belirtirken, bunun devamlı olarak acılardan kaçınma özelliği kazandırdığına dikkat çeker. Komikte olduğu gibi bireyde bu sırada yoğun bir sevinç yaratmaz. Onun yaşattığı ruh durumu daha çok, sevinçten daha kalıcı ama ondan daha yoğun olmayan bir mutlu olma durumudur. (Kirchner, 2004:3). Kierkegaard, mizahı komik olanla trajik olan arasında bir denge kurma olarak anlar. (aktaran:Bongardt, 2009:87). Trajik olanla komik olan arasındaki denge kurma şartı, kişinin kibrini aşmasını gerektiren bir zorunluluk yaratır. Bu yüzden mizah, ciddiyet ve alçak gönüllülikle sıkı bir ilişki içindedir. “dünyaya karşı, yaşama karşı, diğer insanlara ve kişinin kendisine karşı sevgi dolu olmayan bir mizah yoktur” diyor Bongardt. (Bongardt, 2009:89). İroni ile mizah arasındaki ortak nokta, ikisinin de kişinin kendisine karşı bir mesafe koyabilme, kişinin kendisine dıştan bakabilme yeteneğine sahip olmayı ön şart olarak görmeleridir. Ancak burada ortaya çıkan bir fark, ironi ile ciddi olma arasında sıkı bir bağ olmaması, kendisine karşı alaycı yaklaşabilmesidir. Kierkegaard ironiyi “sonsuz mutlak bir olumsuzlama (negatiflik)” olarak görür ve “taş üstünde taş bırakmayan bir yıkım, olumsuz bir yaklaşım olarak” adlandırır. (aktaran, Sindermann, 2009:54). İroni, yaşamın zorluklarını ciddiye almama sanatıysa ve kişinin kendisine gelmesine yardım ediyorsa, mizah kendini ciddiye alma, ama çok önemsememe sanatıdır. (Bongardt, 2009:90).

Mizahın kendisine yakın olan kavramlarla ilişkisine değindikten sonra, mizahın stilistik açıdan nasıl yaratıldığına bir göz atmak istiyoruz. Aslında mizaha özgü bir retorikten bahsetmek güçtür. Ancak Heimgärtner, genel olarak bakıldığında, mizahi etkinin şu durumlarda daha yoğun olarak yaratılabildiğine çekiyor: 1. Doğru dil kullanımından sapmalar, cümle dizimindeki gariplikler, anlamsal uyumsuzluklar

veya pragmatik kuralların dikkate alınmaması durumlarında, 2. Önemli olmayan anlamların öne alınmasıyla, 3. Etik kavramların yanlış kullanımı sayesinde. 4. Mitlere değişmeceli anlamlar yükleyerek. (bkz. Heimgärtner, 2004:61)

Mizahın işlevi konusunda şunlar söylenebilir: mizah her şeyden önce, ortamı, kişiyi hoş tutma işlevini yerine getirir. Bunu, olumsuz etkileri ortadan kaldırarak yapar. Mizah konudan sapmayı sağlayarak, dikkati başka bir tarafa çekmeye yardımcı olur. Bu haliyle yine bir içsel veya ortama göre bir huzur sağlar. Mizahın toplumsal boyutta, grupları kendi içinde daha çok birbirine yaklaştırdığı söylenebilir. Bilindiği gibi, birisi güldüğü zaman diğer kişiler de durumu anlamasalar bile gülme eğilimi içine girerler. Mizah eleştiri konusunda da önemli bir araç olarak kullanılır. Özellikle eleştirinin sansürle engellendiği veya baskı altına alındığı dönemlerde korunaklı bir ortam yaratır (Bkz. Baur/Wiegeler, 2011:1).

Mizah hakkındaki bu önbilgiden sonra, şimdi de burada ele alacağımız “Babylonische Wandrung. Hochmut kommt vor dem Fall” başlıklı romanın yazarı Alfred Döblin hakkında kısa bir bilgi ve eserindeki otobiyografik izlerden kısaca bahsetmek istiyoruz.

2. ALFRED DÖBLİN VE SÜRGÜN

Alfred Döblin (1878-1957), modern roman sözkonusu olunca, adı Dos Passos ve James Joyce ile anılan öncülerden biridir. Ekspresyonizmin temsilcisi kabul edilen, sürrealizmden de izler taşıyan yazar 1929 yılında yazdığı büyük şehir romanı “Berlin Alexander Meydanı” ile tanınmış, bu romanında uyguladığı montaj, iç monolog gibi teknikler ile modern romanın öncüleri arasında yer almıştır.

Alfred Döblin, Nazilerin iktidara gelmelerinin ardından gelişmelerden rahatsız olarak, 1933 yılında Berlin’deki meclis binasının yakılmasından bir gün önce Almanya’dan ayrılmıştır. Önce Zürih, daha sonra Paris ve ardından Amerika’da geçen sürgün hayatının ardından, savaş sonrası Almanya’ya dönse de, 1953 yılında yine hayal kırıklığı içinde ülkesini terk etmiştir.

Burada ele aldığımız romanı “Babylonische Wandrung” başlıklı romanı Querido yayınevi tarafından Amsterdam’da 1934 yılında basılmış,

ancak bir önceki romanı “Berlin Alexander Meydanı”nın gölgesinde kalan eser çok yankı uyandırmamıştır. Sürgüne gönderilen Babil tanrısı Konrad’ın suçunu öğrenmek için kentten kente dolaşması, yazarın kendi hayatından izler taşır. Roman üzerine yaptığı bir açıklamada, şunları söyler:

“1932 yılında içime garip bir imge gelip oturdu, başlangıçta bunun ne olduğunu anlamadım: çok eski, oturmaktan küflenmiş bir tanrı son çürümeler gerçekleşmeden gökteki yurdunu terk ediyor. Kaçamayacağı karanlık bir ceza emri, onu yeryüzüne inmeye zorluyor. Eski günahlarının cezasını çekmek zorunda kalıyor. Böylelikle bir zamanlar onurlandırıldığı tapınakların yıkıntıları arasında çöl sıcağında dolaşım duruyor. Bu neydi böyle? Ancak bu eseri yazarken bilincine vardım: Bu benim kaybettiğim kendi konumumla ilgili duygularda. Bu suçluluk duygusuydu, büyük bir suç, çok fazla suç. Katlanılmaz kadar büyüdü. Yola çıkmak bir zorunluluk oldu. Bu paslanmış tanrı imgesinde ruhunu buldu. Bu bir sürgünün ve birçok şeyin öne alınmasıydı.” (Babylonische Wandrung, s. 667-668)¹.

Yazarın kendi sözlerinden de anlaşıldığı gibi, aslında gelecekte habersiz olarak kendi geleceğini yazmaktadır yazar. Yazarın burada bahsettiği suç, kendine ve çağdaşlarına yüklediği, rahat ve huzur içindeyken, geleceği görememeleri suçudur.

3. SÜRGÜNE GÖNDERİLEN TANRI KONRAD VE HAYATA TUTUNMA ARACI OLARAK MİZAH

Sürgün ve suç motifleri din ve mitolojiden de izler taşır. Döblin’in bu eserinde sürgünden kastedilen, M.Ö. 586 yılında Babil kralı II. Nebukadnezar’ın Kudüs’ü işgal ederek, tahrip etmesi ve Yahudileri Babil’e sürgüne göndermesidir. Sürgüne gönderilen Yahudilerin dinlerinden vazgeçmeleri istenir ve kendi gelenek, göreneklerini yamaları yasaklanır. Pers kralı II. Pyros’un Babil’i fethetmesiyle özgürlüklerine kavuşan Yahudilerin çoğu geri dönerken, bazıları da Babil’de kalmış ve özgürce kimliklerini koruyarak azınlık oluşturmuşlardır.

¹ Bundan böyle romandan aldığımız alıntılarda, romanın adını “BW” olarak kısaltarak kullanacağız.

Romanda bahsedilen tanrı aslında Babil tanrısı Marduk'u işaret eder. Marduk, adına tapınaklar yapılan ve kendisine kurbanlar adanan Babil'in koruyucu ve aynı zamanda bereket tanrısıdır. Tembelliği, kibiri ve zalimliğinden dolayı cezalandırılan Tanrı Konrad, yeryüzüne sürgüne gönderilir ve insanlaşma sürecine mahkûm edilir. İnsanlaştırılmasının nedeni, insanların onun yarattığı şartlarda nasıl yaşadıklarını kendisinin de yaşayarak deneyimlemesidir. "Gökyüzünde önsöz" başlıklı bölümün başında, "Ulu bir kişi, çağına özgü bir takım zorluklarla karşılaşır ve şimdiye kadarki lüksünden vazgeçmek zorunda kalır" (BW., s.7) cümlesi aynı zamanda yazarın kendi durumunu da ifade eder ve yukarıda bahsettiğimiz suçun temelinde yer alır. Yazar, tanrı ismi kullanmaz ve onun yerine Konrad ismini tercih eder. Konrad bir insan ismi olduğundan, tanrı cezalandırılabilir mi sorusu akıllara gelmeden, tanrının cezalandırılması kolaylaştırılmış olmaktadır. Eser boyunca izlenen grotesk, ironik, alaycı anlatım bölüm başlarındaki açıklamalarda da hissedilir. Bu açıklamalar bize anlatıcının taraf tuttuğunu hissettirir ve Konrad'ın cezalandırılmasını haklı gösterme çabalarını belirgin bir şekilde ortaya çıkarır. Konrad'ın bu durum karşısındaki cesaretini kaybetmeme, devamlı olarak gülümseyerek bertaraf etme çabaları ilk açıklamada ifadesini bulur:

"Konrad ismindeki bay, başına gelen felaketin boyutlarından habersizdi henüz ve mevcut varyetini kontrol ediyordu. Sonunda, yıkımının dört dörtlük olduğuna inandı. Ama yine de cesaretini kaybetmedi" (BW., s. 11)

Yıkım ve bu durumu metanetle karşılayabilme, tanımlarda gösterdiğimiz mizah kavramına uymaktadır. İlk sahneden itibaren olumsuz yönleriyle karşımıza çıkan Konrad, uyuyakaldığı sırada başından düşen şapkasını alması için hizmetçileri çağırırken, tembel, yerinden kıvıldamaktan aciz, başkalarına muhtaç biri olarak tanıtılır. Anlatıcı, Konrad'ı bize tasvir ederken abartılardan fazlasıyla yararlanır, bununla yetinmez bir de çizgilere başvurarak, onu karikatürize edilmiş resimlerini romana ekler. Konrad şişman, kendisine adanan kurbanların kokularını çok iyi alan kocaman burnu olan ve mizaç olarak sadece tembel biri değil, aynı zamanda zalim, insanlara devamlı olarak savaşlar, acılar gönderen ve tebasıyla ilgilenmeyen bir tanrı olarak gösterilir. Bütün

bu kötü ününden başka bir gün önce uyuyup kalarak bütün işleri aksatması nedeniyle sürgüne gönderileceğini gelen elçiden öğrenir. Elçi onun bütün bu kötü özelliklerine rağmen sahip olduğu "kibrinin" de kırılması gerektiğini ona bildirir. Suçu kabul etmeyen, bu kötülükleri kendisinin yapmadığını söyleyen Konrad'a verilen cevap, Döblin'in diğer eserlerinde gördüğümüz dine yönelik eleştirinin bir başka biçimde ortaya çıktığı cümlelerdir:

"Bunu yapanlar senin kralların, kaba kuvvet, baskı uygulayanlar, senin papazların. Sen yukarıda ne yaparsan, onlar da aşağıda aynısını yapıyorlardı. Hiçbiri seni temize çıkarmadı. Ve durum bundan ibaret olduğu için, cezasını çekmek sana düşüyor" (BW., s.27).

Hükmü getiren tilki, Konrad'ın insanlar arasında artık savaş tanrısı, kötülüğün simgesi, insanları aç bırakan biri olarak anıldığını belirtirken, raporu yazan kişinin Jeremias olduğunu belirtir, ancak kendisinin Luther'in yazmış olduğu versiyonunu okuduğunu belirtirken, birbiriyle yüzyıllar farkı olan iki kişinin adını yanyana kullanarak eleştirel ve komik bir durum çıkar. Jeremias, yazı yazan peygamberlerden biridir ve lanetleri kaleme alan peygamberdir. Luther ise, 1517 yılında İncil'i Almanca'ya çeviren ve kilise kapısına kiliseyi eleştiren 95 maddelik bildiriye asan kişidir. Böylelikle Luther'in davranışıyla bağlantı kurularak, kilise kurumlarının eleştirisi, romanda tanrı Konrad'ın eleştirisiyle aynı düzleme konmuş olmaktadır.

Konrad, yanında yardımcısı Georg olduğu halde dünyaya doğru yola çıkar, dünyaya girerken insan bedenine girer. Dünyaya gönderilirken, tekrar geri döneceğini düşünen Konrad, Georg ile konuşmasında durumun olumlu tarafından bakarak, kabullenmeyi kolaylaştıran bir atmosfer yaratmaya çalışır:

"Bizi kim lanetledi?" "Aşağıya inince belli olur. Kendilerini belli edeceklerdir". "Aslında böyle bir şey yapmaları çok ilginç" dedi Konrad, "bize bu laneti göndermeselerdi, belki çoktan ölürdük. En azından bu şekilde yaşamaya devam ediyoruz" (BW., s. 35).

Konrad, dünyaya uçuşları sırasında, karşılaştıkları yıldızları ve gezegenlerin isimlerini sorar. Georg'un cevaplarında,

Döblin’de görmeye alıştığımız konudan ayrılıp, kurmaca ile bilimsel veya tarihsel bilgileri harmanlayarak okuyucunun esere mesafe kazanmasını sağlayan bir üslup kullandığını görüyoruz: gezegenlerin yörüngelerini kaç günde tamamlamalarından, gece gündüz sıcaklıklarına, özgül ağırlıklarından yer çekim kuvvetlerine kadar her şey bilimsel tabanıyla birlikte verilir (BW., s.37). Bu bilimsel bilgiler, bir anlamda, evrenin yönetiminin Konrad’da olmadığına başka bir şekilde ifadesidir. Konrad bunları dinlerken, bunun farkına varır ve hiç memnun kalmaz.

Romanın başında uyuyakaldıkları sahne sonrası, Konrad, “dünyayı ben yarattım” gösterin bakalım ne durumda şimdi diye sorarken, dünyaya yaklaştıkça, kendi eseri olduğunu unutarak, dünyanın nasıl acınası bir durumda olduğunu itiraf eder. Bu ironik bir durumdur. İnsanların bu şartlara katlandıklarına göre, çok güçlü olduklarını düşünen Konrad, aslında şartların tanrıların bile yaşamayacağı durumda olduğunu da itiraf etmiş olmaktadır (BW., s.38). Dünyaya yaklaştıklarında Georg, Konrad’ı uyarmak için mola verir. Açıklamaları başlı başına alay içerir, çünkü kendi yarattığı dünyaya yaklaşmakta temkinli olması gereken bir tanrı ile karşı karşıyadır okuyucu:

“Dünya işte oradaydı. Georg frene bastı: “Burada durmalıyız. Şimdi komik bir durum söz konusu. Bu dünya ve etrafı hava ile sarmalanmış durumda. Çok dikkatli olmamız gerekiyor. Aşağıdan ateş ediyorlar” “Niçin, kime?” “Kime denk gelirse. Baştakiler ve diğerleri, Stratosfere ateş ediyorlar. Burada ne olduğunu bilmek istiyorlar. Bize isabet etmemesi için dikkatli olmalıyız, çünkü bu şeyler çok kuvvetli. Başıma isabet etsin istemem.” (BW.,s. 39).

Dünyadaki şartların çok ağır olduğunu söyleyen Konrad, her şeyin biraz daha iyi bir şekilde düzenlenmiş olabileceğini söylerken kendisine karşı da alaycı bir tutum takınmış olur. (BW.,s. 39).

Dünyaya inişten sonra, insanlaşma sürecini başlar Konrad’ın. Artık insan bedenine sahip oldukları için, insanların ihtiyaçlarının aynısını hissedip, bunları karşılamak durumundadırlar. Bu şekilde kendilerinin insanlara çektirdiklerini kendileri de insan bedeniyle aynısını yaşayacak ve cezalarını çekeceklerdir. Konrad, bu

dünyadaki hayattan bihaber olduğu için, bundan sonra yaşadıkları, komik durumlara yol açar. Anlatıcı bu durumları anlatırken, onunla alay edercesine komik ifadeler kullanır ve onun bulunduğu konumdan düşüşünü çok katı bir şekilde çizer. İlk yemek yeme sahnesi bu sahnelerden bir tanesidir:

“Eline pide tutuşturdular. Baktı ve kokladı. Güzel kokuyordu. Etrafındakilere bakınca, onların pideyi konuştukları yer olan, yüzlerinin ortasındaki bir deliğe tıkaştırdıklarını fark etti. –dehşet vericiydi. Yol arkadaşı Georg da aynısını yapıyordu. ... “yesene” diye fısıldadı Georg. Demek ki yemek buydu. Yemesi gerekiyordu. Konrad döndü ve mutsuz bir şekilde oturduğu yere gitti, onun da böyle bir şeyi yapması düşünilemeyecek bir şeydi. Acaba kendisinin de böyle bir delik var mıydı yüzünde? Korkuyla yüzünü yokladı. Delik oradaydı! Georg gülümsedi ve dürttü: “olmasaydı nasıl yemek yiyecektin ki?” O salatalık, soğan gibi kocaman burnu yok muydu artık? Eliyle yüzünün daha yukarısını yokladı: ne mutlu, ne büyük sevinç, küçük kaygan bir burun oradaydı, ... Konrad cesarete geldi. Gergin bir şekilde elindeki pideye baktı ve Georg’un nasıl yaptığını izledi, sonra pide parçasını ağızına götürdü, baktı ki, dudakları hemen pide parçasını kapmış ve onun görevini hemen üstlenmişlerdi. Pide parçasını hemen almış, dişlere aktarmışlardı ve bir koparma ezme işlemi kendiliğinden başlamıştı. Mükemmeldi. Ve bunu yutma izledi. Nasıl da iyi gelmişti, sakinleştirmiş ısıtmıştı Konrad’ı. ... Yavaşça Georg’un koluna dokundu ve “müthiş” diye fısıldadı. “Sus ve ye” dedi Georg. Ve Konrad yemeye devam etti.” (BW:47).

Bu sahne tanrının insanlaşma sürecinin başını tanımlarken, aynı zamanda büyük bir düşüşü, komik bir olay olarak aktarmaktadır. Konrad, içine düştükleri bu durumda, yine de mutlu olacak bir şeyler bulmaktadır. Yani halinden şikayet etmemekte, başına gelen şeye uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu onun, neşeli ruh halinden kaynaklanan, cesaretini kaybetmeme yolunda başvurduğu bir durumdur. Yemek yemekten büyük haz duyan Konrad, bunu çılgınlığa dönüştürür, ta ki Georg’un ona burada, bu dünyada “her şeyin bir ölçüsü” olduğunu ve “adaletin” önemli bir kavram

olduğunu hatırlatana kadar (s.47). Bu aslında Tanrı iken Konrad'ın doymak bilmez, sınır tanımaz, adaleti tanımayan davranışına da bir göndermedir. Konrad, tanrı iken bilmediği, ancak yemek yemenin sonucunda insan olarak maruz kalması gereken bir gerçekle daha karşılaşır: tuvalet ihtiyacı. Yemek yemenin nasıl bir şey olduğunu bilmeyen birinin, tuvalet konusunda bilgisi doğal olarak olmayacaktır ve Konrad, hazırlıksız yakalanır. Anlatıcı burada yine acımasızlığını gösterir ve onu bu durum içerisinde tasvir eder: tek giyeceği de kirlenmiştir. Buna hazırlıklı olan Georg, üzerini değiştirir ve her şeyi yıkaması için yağmura terk eder: Bu durum bir Tanrının düşmek istemeyeceği en son durumdur. Düşüşün erişebileceği en kötü durumlardan biridir.

Konrad'ın davranışlarında ve düşüncelerinde kendini bu dünyadaki yaşama hazırlama çabaları belirgindir. Durumu mantıklı hale getirerek, durumdan memnun olma, mutlu olunabilecek anları yakalama çabaları onun uyum sağlama azmini gösterir. Ancak, aklı hala tahtında ve oranın korunmasıdır:

“Şu lanet neydi? Bu lanetten dolayı buradayız değil mi? Kim lanetlendi aslında?” “Biz hepimiz.” “Yani yaşlılar heyeti de mi?” “Muhtemelen”. “O zaman onlar da gelirler buraya?”

Georg başını öne eğdi: “Sanırım bu hiç mümkün değil, yolu bulamazlar”. Konrad, başını öne eğerek onayladı: “Evet onların orada kalmaları en iyisi, kalıp her şeye göz kulak olsunlar. Biliyor musun Georg, aslına bakarsan, burası o kadar kötü bir yer değil. En kötüsünü geride bıraktık diye düşünüyorum. Çok zor şartlardı, ama şartlara göre davranıyoruz. Keşke koyunu da kızartabilseydik” BW., s. 48.

Bahsi geçen koyun, açıklarını gidermek için, bedevi kabilesinden çalınan koyundur. Tanrı ve hırsızlık: bu da, yine bir tanrının düşebileceği küçültücü bir durumdur. Ancak, Konrad'ın kendisi değil, Georg yapmaktadır bu hırsızlığı. Ancak karnını doyurmak isteyen Konrad, bu duruma ses çıkarmaz. Bu da tanrısal bir çelişki olarak karşımıza çıkar. Söz konusu hırsızlık olunca ve işin içine üçüncü bir kişi girdiğinde, hırsızlık yine olumlanmayacak bir davranış olarak Konrad tarafından tepki ile karşılanır. Kendi ihtiyar heyetinden bir kişi olan Waldemar

da yeryüzüne gelmiştir ve hayatta kalabilmek için dilenmek zorunda kalmıştır. Bunu duyan Konrad, gökyüzünde kendi himayesinde çalışan birinin nasıl böyle bir şey yapabileceğini söylerken, kendi gerçeğini göz ardı etmektedir. Bu ikiyüzlü davranışın nedeni, hatanın başkası tarafından bilinmesi durumunda, konumunun sarsılmasıdır. Ancak Waldemar, Konrad'ın kendilerini nasıl bulduğunu sorduğunda verdiği cevap alaycı ve gerçeği Konrad'ın yüzüne vurur niteliktedir:

“Steplerde ilerlerken gördüğüm kişilere, iki kişi görüp görmediklerini sordum, güçlü biri dediklerinde, tarif edilen kişinin sen olduğunu anladım, süzülerek giden, uzun biri. Sonra başkalarına da rast geldim ve onlar soyulduklarını söylediler. O zaman bunu yapanın bizim Georg'dan başkası olamayacağını anladım” BW., s. 137.

Başka bir tartışmada, Georg, Konrad'a aç kalmaması için çaldığını söylediğinde, Konrad'ın durumu kabullenmekten başka seçeneği kalmaz. Konrad, o sırada, yukarıdayken de kendisinden bir şey çalıp çalmadıklarını sorunca, kendisinin yukarıda da aldatıldığını anlar, bunun sonucu onu bu işlerde rahat bırakır ve daha sorgulamaz.

Konrad aslında lanetlenmesinin nedeninin, kibirli olması olduğunu bilir. Ancak bu konuda taviz vermez başlangıçta. Kendisini hala tanrı olarak kabul eder ve her zaman kendisine hizmet edilmesi gerektiğini düşünür. Anlatıcının, bazen onu alaya alırken, Konrad Paşa demesi veya Konrad'ın Georg'a “sen benim bir kolumsun” demesi, onu kendi hizmetinde görmesi bu duygunun devam ettiğini gösterir. Konrad'ın Georg'a bağımlı olması şu cümlede net bir şekilde ifade ediliyor: “Eğer bir bina yapılıyorsa ve bu binanın adı Konrad ise, o zaman temel unutulmamalıdır – temelin adı Georg'dur” (BW.,s. 293). Konrad'ın kibri kendisini hala tanrı sandığı ve Babil'de halkıyla karşılaştığında nasıl bir sahne yaşanacağı yönündeki hayali, anlatıcının alaycı üslubu, Konrad'ın mizahi karakteriyle kaynaşarak şu iç monologda yansır:

“Onlara Georg ile nerelerde gecelediğimi, bedevilerin yanında kendimizi nasıl hissettiğimizi anlattığım zaman ellerini önde kavuşturacaklar. Ama bunu onlara söylemeyeceğim. Şu yıldızlar hakkındaki konuları, Kepler ve Newton'dan da

bahsetmeyeceğim. Bunu anlamazlar zaten. Bu konularla halkımı sıkmaya gerek yok. Onlar o saf inançlarını korudukları sürece, her iki taraf için de sorun yok, yani benim için de onlar için de sorun olmaz.

Onlara sadece denetleme amacıyla geldiğimi, bu yüzden yalnız başıma, sadece Georg ile geldiğimi söyleyeceğim. Zahmet etmelerine gerek yok, selamlama törenlerine, kabul törenlerine, hitabete gerek yok. Ama tabii ki altın odamda oturacağım, onlar sadece temiz çarşafklar temin etsinler yeter; bir de yeme içme tabii ki. Kendimi sınırlayacağım. Yavaş yavaş hep orada kalacağıma alışırlar. Onların durumu da belki iyi olmayabilir; ben de bu duruma uyum sağlayacağım. Birkaç düzine hizmetçi ile yetineceğim. Yalnızca en iyi ve en deneyimlileriyle. ...Bir tasarruf programı yaparız. Bana yardımcı olanlar orada kalabilir sadece, işe yaramayanlar tekme yer. Orada olmam ne büyük lütf. Yukarıda olsaydım hiçbir şey yapamazdım. İşte görüldüğü gibi, her işte bir hayır vardır” (BW.,s. 62-63).

Bu alıntıda Konrad’ın kibri verilirken, Konrad’ın dünyaya gelirken yolculuk sırasında, bilim dünyasının gelişmelerinden haberdar olması, onun dünyadaki işlerin değiştiğini sezdirse de, bilime karşı bir karşı duruşu yukarıdaki cümlelerde ifadesini bulur. Kendisine inananlarla birlikte yaşamasında da bir hayır görmesi, onun iyimser mizacının yansımasıdır.

Konrad’ın uyum sağlama ve durumu olgunlukla, metanetle karşılama, duruma gülümseyerek katlanma konusu devamlı olarak verilen bir konudur. Her seferinde, karşılaştığı güç durumu olduğundan daha az zor bir durum olduğu yönündeki kendi kendine telkinlerine çok örnek verilebilir. Ancak, bu ruh haline rağmen, Konrad’a hakim olan ve leitmotiv tarzı devamlı karşımıza çıkan bir konu vardır: hüznün. Hüznün, Konrad’a her zaman eşlik eden bir duygudur. Aslında eserin trajik olduğu yönünde düşünceler de vardır. Konrad, en büyük hüznü, kendisinin şehri olan Babil’in yıkıntıları arasında hisseder. Babil’i ararken, Babil’in kalıntıları arasından geçer gider ve karşılaştığı kişiye Babil’i sorduğunda, tam arkanızda, şimdi oradan geliyorsunuz cevabını alır. Konuştuğu kişi bir Alman arkeologdur. Arkeolog ona şehri gezdirir ve tanrı olduğunu bilmediği Konrad’a

kendi mezarını gösterir. Marduk’un yer altındaki küçük tapınağına girdiklerinde, arkeoloğun, ona tiyatro yaptırması, Konrad’ı tanrı yerine koyması ise tam bir ironik parodidir:

“Sessiz olalım. Taşın üstüne oturunuz. Burası Marduk’un tapınağı. Evet, oraya. Şimdi siz yüce kişisiniz! Tanrıların en tepesindeki kişi, Marduk’sunuz” Kaskını aldı ve sessizce oturan Konrad’ın dizlerinin önüne fırlattı. “şimdi her şeyi daha iyi anlayacaksınız” dedi ve dini töreni başlattı” BW., s. 79.

Her ne kadar, burada Konrad, Marduk gibi görülse de, eserde Konrad’ın kendini Marduk olarak adlandırıldığına rastlamayız. Hiob, Babil’in diğer tanrıları ile de benzerliklerini işlediği çalışmasında aslında Konrad-Marduk benzetmesinin sorunlu olduğunu belirtir. (Hiob, 2012:109). Burada, Döblin’in romanda erittiği diğer mitolojik, dini veya günlük olaylarda net ve doğru bilgiler veya tarihler vermediğini ve birbiriyle ilgisi olmayan kişileri aynı anlatı içerisinde vermesini onun “roman ile oynama” eğiliminden geldiğini söyleyebiliriz.

Tanrılıktan insanlığa doğru gelişiminde büyük bir düşüş yaşayan ve sonunda “hiçbir şey olan” Konrad için gerçeği kabul etmek oldukça zor gelir. Yardımcısı Georg önünde, hıçkırma hıçkırma ağlayan Konrad için insanlaşma ve düşme süreci hızla ilerlemektedir. Bilimi kabul etmeyen, küçümseyen Konrad’a Babil’in çöküşünü ve kazı çalışmalarını bilimsel verilerle anlatan arkeolog, onu Babil’in harabeleri içinde gezdirir. Her taraf yıkıntıdır, kuleden eser kalmamıştır. Oranın Babil olduğuna inanmakta zorlanan Konrad’a Georg, hakaretlerle, onun kim olduğunu haykırdığı sözcüklerle ikna eder:

“Kulakların yok mu? Burası Babil, burası işte! Çevrene bak, kan emici! Eserine iyi bak! ... Bak, papazlar, kurban verenler; krallar, komutanlar çok iyi yaptılar. Hoşlarına giden şeyleri kendilerine aldılar ve herkes yoluna gitti şimdi. Biz de aldatılanlar olarak burada kaldık. Konrad, nesin sen şimdi, Ulu beyefendi, nesin sen şimdi” (BW.,s.68).

Bu cümlelerle, Konrad, artık bir şey olmadığını yavaş yavaş farkına varmaya başlar. Georg, ona yakıştırdığı bütün hakaret sözcükleri, aslında onun nasıl bir tanrı olduğunu da göstermektedir. Kendilerine uyguladığı “işkence metotlarını” (BW.,s. 54), Georg’u

sütuna bağlaması, zalimce davranışlarını, bu lanetin nedeni olarak Konrad'a açıklar.

Durumu ister istemez kabullenen Konrad'da giderek daha fazla hüznün hakim olur. Bağdat'a yolculuklarında, bu hüznü fazlasıyla hisseden Georg, Konrad'ı teskin etmek için, "herşeyin geçeceğini" söyler. Burada da, Konrad'ın emrindekilere bir zamanlar verdiği cevap bu sefer kendine döner. Kendisi yukarıdayken bu sözcüğü çok kullandığını hatırlatır ve bunun boş cümleler olduğunu şu şekilde ifade eder:

"Herşey geçer" diye güldü Konrad, "bu mükemmel bir laf, her şey geçer. Ben de size, acıktığınızda devamlı olarak bu cümleyi söyledim. Bundan başka: alışsınız, alışsınız derdim." "Biz de alıştırdık, biliyorsun ya". Konrad, içten içe sevindi: "yeni tanrı da çok daha iyi olmayacak. O da gelip geçecek! Söz veriyorum." (BW.,s.103)

Konrad, bir sonraki tanrının da geçici olduğunu düşündürerek, başka bir eleştiri ufkunu açar: zalim olan tanrı bile olsa yerinde kalamaz ve herkes yaptıklarının hesabını verecektir. Artık bir şey olmadığını farkında olan Konrad için tek bir seçenek kalır: adaletin tecelli etmesi ve kendisine bu laneti yapan tanrıdan intikam almak. Ama bunun için hiçbir imkanı olmayan Konrad, bundan sonrası için, kendi tarihlerini öğrenmek amacıyla şehirden şehre kütüphanelerde gezmek için yola çıkar. Konrad, bütün bu düşüşü unutmaya ve kendini yine dünyanın güzelliğiyle yetinmeye zorlayan bir ruh haline bürünür:

"Her şeyin üstüne sünger çek. Burası daha güzel. Onlar amaçlarına ulaştılar, ben de. Bir palmiye, ne kadar güzel. Nefis bir şey. Gökyüzünde hiç palmiye gördüm mü ki." (BW.,s. 118). Ya da bir sayfa sonra

"kendime hazırlattığım o saf gökyüzü, rahattı ama ruhsuzdu. Aptallığın tohumunu içinde taşıyordu. Yenildim. Evet, insanlar arasında her şey mükemmel değil ama daha çok ruh ve içerik var. ... kendimi çok iyi hissediyorum. Kendimi bu Bağdat'ta tarif edilemeyecek kadar iyi hissediyorum" (BW.,s.119).

Palmiyenin ve Bağdat'ın büyüüne kapılan Konrad, bu mükemmel şeylerin nasıl olup da insanlara verildiğine hayret eder. Bu cümleler yukarıda andığımız mizahla paralel duygular içerir:

"biz tanrılar nasıl oldu da Babil-Asur gökyüzüne sıkışıp kaldık ki. Çok hantal kabul ettiğimiz, ağız, diş, dil, mide, bağırsak gibi aygıtlara insanlara verdik? Bak dişlerini birbirine üstüne getirip kapatabiliyorsun ağzını (...)bak gözlerini de çevirebiliyorsun (...) kolları indirip kaldırıyorsun, indir kaldır, bu esnada eklemeleri ve kasları hissediyorsun (...) ve sırt (hisset) aşağıda bacakların, dizlerin (...). Ve bir de üstüne üstlük, bu harika şehir Bağdat'ı ve palmiyeleri, gölgeleri insanlara hediye etmişiz" BW.,s. 120.

Bütün bunlar insan olma yolunda, dünyadaki şeyleri değerli görme eğilimi ve kendini avutma eğilimidir.

Bağdat'ta Yahudilere rastlaması Konrad'ı oldukça şaşırtır. Elinde olmadan söylediği "biz öldük, sen öldün, ben öldüm ama bunlar hala yaşıyor" cümlesi, aslında bir eleştiri içerir: zalim yok olmuştur ama zulmettikleri hala yaşamaktadır. (BW.,s. 122).

Konrad'ın gittiği her şehirde dil problemiyle karşılaşması, her gittiği yerin dilini öğrenmek zorunda kalması ayrı bir ironi oluşturur. Babil, bilindiği gibi, tanrıların dilleri ayırıp, insanlar birlik olmasınlar diye lanetledikleri yerdir. Kendi kültürünün yok olmasına katlanamayan Konrad, Babilce bilen birini arar ama Babilce diye ona Farsça ve Türkçe dersleri verilir. Konrad insanlar tarafından kandırılır.

İstanbul Konrad'ın seyahatinde önemli bir yer tutar. Döblin, daha önceki eserlerinde de olduğu gibi, hiç gitmediği, görmediği yerleri, uzun araştırmalar sonucu oralarda bulunmuşçasına eserine yansıtır. Yazar İstanbul'da hiç bulunmamasına rağmen, verdiği yer tarifleri, insanların yaşam biçimleri bir imaj oluşturacak şekilde aktarılır. Eserin geçtiği yerin kültürüne ait öğelere çok fazla yer vererek, okuyucunun gözünde o şehri, bölgeyi tam olarak canlandırmaktadır. Waldemar, İstanbul sokaklarında gezerken, adeta İstanbul'un bir krokisi çizilmiş olur. İstanbul'da geçen bu bölümde, zaman zaman Türkiye Cumhuriyeti tarihine de değinen Döblin, tarih bilgisiyle kendi yorumunu yan yana sunar:

"... Çünkü Galata caddesi, Tophane caddesi, tiyatro, tünel ve tekke caddesi vardı. Çünkü Kasımpaşa bulvarı, Marmara hastanesi ve dervişler manastırı

ordaydı. Kışlalar, Dolmabahçe sarayı, Fındıklı caddesi, Fındıklı camisi. Fındıklı meydanında kışlalar, hastaneler ve denizden çok uzakta olmayan bir sanat okulu. Okul bir zamanlar parlamento binasıymış ... şimdi artık parlamento değil, söylediğimiz gibi sanat okulu ... İstanbul'un birçok bölgesinin kendine has bir adı ve kendine özgü bir yüzü vardır. Bilenler ilk önce oradaki sarayı söylerler, bir zamanlar orada padişah ve sultan yaşıyordu. Şimdi ise ne padişah ne de sultan orada, çünkü artık padişahlık da yok. Şimdi Kemal Paşa var Ankara'da ...” (BW., s. 263).

Döblin, Türk insanını şu şekilde tasvir eder:

“Türklerin bir eksiğinden zikretmeden geçmek olmaz: yavaşlıkları, lakaytlıkları, her şeyden kuşkulı olmaları. Bunun nedeni neydi. Bunu açıklamak zor. Eğer Türkler her gün sadece ekmek, peynir ve meyve ile besleniyorlarsa, bunun nedeni bu olabilir, başka şeyleri olmadığından. Fakat yavaş olduğu kadar da hızlı olabilir mi? Şüphesiz. Ama onlar; acelenin kendi tabiatlarına uygun olmadığını bilirler ve bundan bir şey çıkmaz. Bu yüzden Türkler “kısmet” inancına çok bağlıdır. Kısmet de paylaşmak gibi bir anlam içerir. Payına ne düştiyse, önceden belirlenmiş bir şey ve denir ki, buna karşı bir şey yapılamaz” (BW., s. 287).

İstanbul'un Roma İmparatorluğu dönemine kadar giden tarihsel bilgilerin yanı sıra, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine de yer verilir. Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan antlaşmalara da değinen yazar, Meis adasının nasıl İtalyanlar'a bırakıldığını, Türkiye'ye hangi adaların düştüğünü tarihe bağlı bir şekilde yer verir. (BW., s. 438). Tarihsel bilgileri esere serpiştiren Döblin, zaman zaman konuya bağlı olarak zaman zaman da aniden yaptığı anlatımdan sapmalarla, okuyucuya bu bilgileri aktarır. Mondros mütarekesinden, Sevr antlaşmasına, Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasına kadar tarihsel bilginin yanısıra, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ithalat-ihracat bilgilerine, ne kadar elektrik üretildiğine dair bilgiler de romanda kendilerine yer bulurlar. (BW., s. 458 ff.)

Romanın kurgusu hakkındaki bu bilgilerden sonra tekrar romana dönersek, İstanbul'a geldiğinde ne yapacağını bilmeden Galata

köprüsünde bekleyen Konrad'ı, kendine ağıtlar yakarken buluruz. Konrad, düşüşünü bu ağıtlarda tekrar yaşar:

“Ben kocaman kocaman bir adamdım, ben bütün kralların kralıydım, ben hepsinin en üstünde bir tahtta otururdum. Elimde asa, yıldırımlar gönderirdim. Ailinu, ailinu, şimdi neyim ben, altından tahtım eridi, saraylarım yerle bir oldu, şehirlerim yerin altına gömüldü, Ailinu ailinu, ben bir köpeğim. Ben bir köpeğim ve aranızda geziniyorum, kapılarınızda havlıyorum. Ailinu ailinu, aranızda sürünüyorum, yaşayıp yaşamayacağımı bilmiyorum, ah ölüyorum, yaşamak zorundayım, sonuncunun sonuncusundan hesap sormak için” (BW.,s.231).

Tam da bu sırada aşk imdada yetişir ve Konrad İstanbul'da aşk ile tanışır. Diğer taraftan geçimlerini kalpazanlık yaparak, sahte para basarak sağlamaları düşüşün bir başka boyutu olarak karşımıza çıkar. Bu durumu Konrad sezmektedir ve Georg onu daha çok aşağıya çekmektedir:

Konrad Georg'ayan gözle baktı. Şuna bak, benim desteğim, değneğim, Georg Değnek, yakınlarda da otonom Philipp oldu veya II. Konrad. Bu benim hizmetçim, benim biricik hizmetçim. O kendiyi beni karıştırıyor. O kadar battım. Beni suçlu olarak adlandırıyor, onu özgür bıraktığım için. Bu aptallıkla, sıgılla ve köpekçe bir küstahla yanibaşımda oturuyor. Böylelikle beni de aşağıya çekiyor. Dolandırıcı, sahtekar. Bütün bunu da dünyayı anlamak olarak adlandırıyor. Beni yere fırlatan dünyayı. Konrad sessizdi. Köpek majestelerini sarsıyordu. (BW.,s.317-318).

Konrad, dünyevi zevkleri tattıkça her fırsatta bunun gerçekten bir lanet, bir sürgün mü olduğu konusunda sesli düşünür. Bu bir bakıma, dünyevi hayattan zevk aldığını gösterirken, içindeki hüznü neşeye dönüştürmek için bir çaba olarak algılanabilir:

“amacı adalet olan bu lanete ne kadar teşekkür borçlu olduğumu tarif edemem. Kabul ediyorum: şu anda yaptığımız, bizden istenen cezasını çekme süreci. Ama bunun anlamı şu: eski yaşamımıza ek.” (BW.,S. 312).

Gerçi her zaman bu kadar memnun değildir Konrad. Zaman zaman karamsarlığa düştüğü zaman görüşleri değişir:

“ne kadınlar, ne içkiler ne de yemekler beni mutlu etmiyor artık. Ne bu Georg?” Georg “öyle işte” dedi. Konrad başını eğdi: “bu vücuttan kaynaklanıyor. Haklısın, boğazımıza kadar battık”. Tekrar düşüncelere daldı. Bu alçaltılmayı görüyorum, bu düşüştü. ... Bir masanın altına oturalım, herhangi bir iş için kullanılalım. Üstümüze basarlar. Korkunç, iğrenç, acınası. Buna karşı gelinebilir mi, ne yapılabilir ki? Ah bir bilebilseydim. “Gerçekten” dedi Georg, sana bir meşguliyet gerekli. Ben meşgul bir olduğum için hiç bu şekilde düşüncelere kapılmıyorum.” “Tam ağlanacak bir durum” “Evet ağlanacak bir durum, eğer çoğu zaman çok eğlenceli olmasaydı” Konrad güldü. Georg: “yine şu senin olimpiik öfke nöbetin. Bu hallerin hiç hoşuma gitmiyor.” “Bırak koçum, senin gibi bir birey bunu anlamaz.” Birey teşekkür etti.” BW.,S. 378.

Konrad, artık eski konumuna dönmekten iyice umudunu kesip, bu dünyaya ait olduğunda gerçek dram başlamış olmaktadır. Diğer tarafla bütün bağlantılarını koparıp, oraya duyulan özlemi de yok eder içinde. (BW.,s.433).

Eserin sonlarına doğru, tamamen insan özelliklerine sahip olan Konrad’a daha çok hüznün hakim olur. Waldemar’ı ve aşkı Alexandra’yı kaybetmesi, onu daha çok ölüm hakkında düşünmeye sevk eder. Romanın sonlarına doğru, her şeyi niye ciddiye almadığını, niye sadece zevklere yöneldiğini Schopenhauer’in “Geworfen sein ins Dasein”ı kavramına gönderme yaparak ve ümitsizliği öne sürerek açıklar:

“sunulan şeyden başka ne yapılabilir ki. Neşe ve arzu aramak. Nasıl değiştirebiliriz bunu? Birisi bunu değiştirebilir mi? Bu dünyaya fırlatılırken birisi bana sordu mu?” BW.,s. 450.

Son olarak anlatıcı hakkında birkaç şey daha söylemekte fayda var. Baştan itibaren, Konrad’a karşı tarafı bir yaklaşım sergileyen anlatıcı, alaycı yaklaşımıyla onun insanlaşma yolunda başına gelenleri komik unsurlarla aktararak, onun düşüşünü daha imgesel olarak gözümüzde canlandırmayı başarmaktadır. Zaman zaman ortaya çıkıp bizzat söz alan

anlatıcı, kahramanlarla arasına mesafe koyarak, onların yaptıkları şeye şahit bile olmak istemez:

“Bizim Georg – bizim diyebilir miyim acaba? Sanıyorum hayır. O bizim değil, artık bizim olmaktan tamamen çıktı. Onun yolu bizim yolumuz değil, bizim yolumuz onun yolu değil. Artık anlatıcıların alışkanlıklarını bırakalım ve ondan ilerde “şu Georg” diye bahsedelim.” BW.,S. 304).

Anlatıcı “bizim Georg” derken, okuyucuyu da kendi yanında görmektedir. Anlatıcının Georg’u dışlamasının nedeni, anlatıcının Georg’un bu hareketini onaylamaması ve onun suçuna ortak olmak istememesinde yatar:

“Şu Georg’u suç ortağı olmamak için onu güdülerıyla başbaşa bırakalım. Hayır! Konu hakkında bilgimiz olduğu şeklindeki her türlü kuşkuyu, yardım ve yataklığı reddediyoruz. Olan bitenden haberdar olmak her anlatıcının ortak bir suçudur aslında.” BW.,S.310.

Georg’dan ayrıldıktan sonra Züriç ve Paris’e giden Konrad, artık kaderini bilmektedir. Züriç’e giden trene binerken, aklında ölüm vardır hep. Ölüm konusunu da yine mizahla aşmaya çalışır:

“ne kadar korkunç şeyleri arkamda bıraktım, kaç hayat yaşadım. Güzel bir gündü. Göl kenarında güzel saatler. Araba bekliyordu. Tren onu içine aldı. Orada ölüm olsa ne farkeder. Orada hayat da var. Hayat ölümü yutar. Yola kayalar düşmüş olabilir; kayaların etrafında da bir yol vardır muhakkak, taşların çatlaklarında otlar yeşeriyor. ... Dağda çiçekler açıyor. Ne güzel mavi bir çan çiçeği. İçinde bir arı, tam gülünesi bir durum. Arının keyfi yerinde” (BW.,s.521).

Anlatıcının, okuyucuyu da yanına alarak, Konrad ile diyaloga girmesi, anlatıcının olaya artık iyice girerek, onu yönlendirmeye çalışması, tam bir romantik ironidir. Sanki Konrad anlatıcının elinde değil de, kendi kaderini yaşamaya çalışan biri olarak, karakterini sergilemektedir:

“Konrad, bizler basit anonim okuyucular ve yazarlarız, kaderini büyük bir dikkatle takip ediyoruz. Müteessir bir şekilde senin gökyüzünden inip, Bağdat ve İstanbul’da

dile getirilemeyecek çeşitte zorluklarla mücadelene şahit olduk. Artık senin başına gelenlere bir dur demek istiyoruz. ... Bütün bunları başından defet, göl kenarındaki Genf'e git. ... Kim lanetinin peşinden gider ki? "lanet lanettir. Ben lanetime sadık kalacağım. "Anlıyorum, ama lanetini Genf gölüne beraber götürmek zorunda değilsin. ... Hayır, Paris'te kalacağım. Lanetim ve ben iyi kötü günler geçirdik. "korkunç" "kimse bana yardım edemez". ... Konrad şöyle bir baktı ve gülümsedi: "Hem senin için hava hoş. Senin için önemli olan, (okuyarak ya da yazarak) hoşça vakit geçirmen. Sabır, yavrucağım, zamana ihtiyaç var" (BW.,s. 541-542).

Eserin sonunda, Konrad'ın ölümüne tanık olur okuyucu. Ölüm uyku ve rüya ile gelir. Rüyasında Konrad, bütün kibrinden, bencilliğinden kurtulmuş, herkesle konuşarak, sevdiği çiçeklerin üzerinden uçarak, en çok sevdiği ağaca, kendi ömründen vererek uçar gider. Yıldızlar korusu mutluluk şarkıları söylemektedirler, Konrad onlara cevap verir, büyük bir hafiflikle, mutlulukla uçar. Konrad "bu rüyadan bir daha uyanmaz". (BW., s. 666).

4. SONUÇ

Döblin, bu eserinde dini ve mitik öğeleri iç içe kullanarak metinlerarası bağlantılarla, çok katmanlı bir eleştiri girişimindedir. Bir taraftan Hitler dönemine, kendi sürgün hayatına göndermeler yaparken, diğer taraftan başka eserlerinde de görülen dine yönelik eleştiriler fazlasıyla eserde kendisine yer bulur. Nietzsche felsefesinin etkilerini hissettiğimiz eserde, dünyanın halinden sorumlu tuttuğu bir tanrıya, insan bedeni verip, onun yeryüzünde yaşanılanlara ortak olması, bir anlamda cezasını bulması anlatımdaki grotesk, komik, alaycı ifadelerle verilerek düşüşünün imgelerle canlandırılması, kimsenin konumunda sabit olmadığına bir göndermedir.

Diğer taraftan Konrad, dünyadaki yaşamında yeni yaşadığı deneyimler sonucu hüznün onun yaşamına yön veren bir öge haline gelse de, durumdan kaçıp kurtulmak ya da

depresyona kapılma gibi bir durum yaşamaz. Bundan kurtulmuş olmasının nedeni onun hayata mizahla bakabilmesi, her şeyi gülerek karşılayabilmesidir. Bu nedenle, kaderinin onu nereye götüreceğini beklerken ürüp geri çekilmez, olacak şeyi metanetle bekler. Bu bir iç zaferdir ve bencilliğinin aşılmasıdır. Kendisinin artık tanrı olmadığının farkına varılması ve kendisini bekleyen sona kendini hazırlama ve duruma katlanabilmeyi başarma yoluyla ulaşılan bir iç zaferdir.

Anlatıcının ironik anlatım tarzı, okuyucunun gülümsemesine yol açsa da, ele alınan konu, yani "düşüş" ile birleştirildiğinde, ironi yıkıcı bir işlev üstlenmektedir. Ancak, bu gülümseme, trajik olana doğru giden bir düşüş ile birleşip, kahramanın direnci ve olaylar karşısında iyimserliğini kaybetmemesi sayesinde mizahi durumu yaratan başlıca etmenlere dönüşmektedir.

Eserin geneline yayılan mizahi etki, daha çok yazarın üslubunun bir etkisidir. Konuyla ilgisi olsun veya olmasın, dini veya mitik öğelerin sık sık anlatıyı kesmesi, konudan sapmalar, bu sapmalarda, oraya ait olmayan öğelerin kullanılması veya bazı şeylerin değiştirilmesi yabancılaştırma etkisini kuvvetlendirir. Beklenti ile sonuç arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkarır. Zaman zaman hormonların çalışmasına dair bilgilerden, misk sıçanının yaşamına, gezegenlerin yörüngelerinin hesaplanmasına kadar varan bilimsel açıklamaların yer alması, grotesk bir konunun bu dünyaya ait bir konuya dönüşmesine katkısı olmaktadır. Anlatıcının sık sık anlatının içine girmesi, kurgusalılık duygusunu zaman zaman ortadan kaldırır. Özellikle yukarıda gösterdiğimiz örnekte, anlatıcının okuyucuyu da yanına alarak, eserin kahramanı ile diyalogu, okuyucuyu da kendi tarafına çekme, onu da sanki daha bir üst konuma aktarma gibi algılanabilir. Çünkü okuyucu da artık, kahramana öneride bulunduğu duygusunu veren bir düzleme çekilmektedir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar:

Döblin, A. (1982). **Babylonische Wandrung**. Roman. DTV Verlag. München 1982.

İkincil Kaynaklar:

Bongardt, M. (2009). **“Der Humor als Schritt ins Christentum. Zu einer überraschenden These Sören Kierkegaards”, Humor in der arabischen Kultur/Humor in Arabic Culture.** (Hrsg.v. Georges Tamer) Walter de Gruyter Verlag. Berlin/New York. S. 77-97

Duden. Deutsches Universal Wörterbuch.(1983) (Hrsg. unter der Leitung von Günther Drosdowski). Mannheim/Wien/Zürich.

Frittm, M. (2009). **Die Soziale Arbeit und ihr Verhältnis zum Humor. Möglichkeiten humorvoller Intervention im Beratungsgespräch.** VS Verlag für Sozialwissenschaften. GWVFachverlage GmbH, Wiesbaden.

Herrnstadt, G. (2006). **“Hegel und Humor”** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie an der Fakultät für Philosophie und Bildungswissenschaft der Universität Wien. Betreut durch Herrn Univ.Prof.Dr.Konrad Paul Liessmann. Wien.

Heimgärtner, R. (2004). **“Intersubjektive und kontextübergreifende sprachliche Konzeptualisierung als Bedingung der Möglichkeit menschlichen Lachens”.** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Magisterarbeit in der Philosophischen Fakultät IV (Sprach- und Literaturwissenschaften der Universität Regensburg. Regensburg.

Hiob, O.M. (2012). **“Schuld ist immer Zweifellos. Strafe u. Poetische Gerechtigkeit in deutsch-jüdischer Litaratur des frühen 20. Jahrhunderts.”** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). A Dissertation of Doktor of Philosophy. University of Connecticut.

Kirchner, B. (2004). **“Das „Umgekehrt Erhabene“. Über Humor in der Psychoanalyse.”** **SAP-Zeitung**, Nr.9. Juni.

Maiwald, J. (2011). **“Humor ist, wenn man trotzdem lacht.” – Zur Bedeutung des Humors in der Sozialen Arbeit.** Bachelorarbeit. Grin Verlag. Norderstedt.

Sindermann, T. (2009). **Über praktischen Humor Oder eine Tugend epistemischer Selbstdistanz.** Königshausen&Neumann Verlag. Würzburg.

Weinbacher, H.K. (2001) **“Sexualmedizinisches im Werk des Arztes und Schriftstellers Alfred Döblin.”** (1878-1957) (Yayımlanmamış Doktora tezi) Dissertation zum Erwerb des Doktorgrades der Medizin an der Medizinischen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität zu München. München.

İnternet kaynakları:

Freud, S.; (1927). Der Humor

<http://www.textlog.de/freud-psychoanalyse-humor.html> (7.9.2015)

Baur, A./ Wiegeler, N.; (2011). Humor in der Rhetorik

<http://www.rheton.sbg.ac.at/rheton/2011/11/humor-in-der-rhetorik/> (2.9.2015)